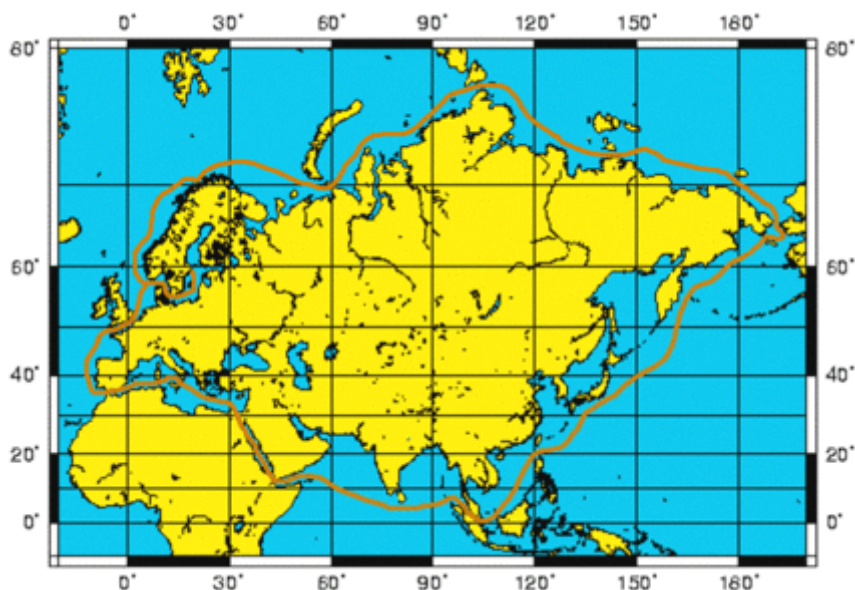

Vegaexpeditionen 1878–1880

Karta över expeditionens rutt.

Vegaexpeditionen 1878–1880 under ledning av Adolf Erik Nordenskiöld var den första expeditionen som fann och genomseglade hela Nordostpassagen, en redan i mitten på 1700-talet förmodad sjöväg mellan Europa och Asien genom Norra ishavet. Kantad av strapatsrika äventyr och problem avslutades den dock lyckligt och expeditionen anses vara bland de främsta svenska vetenskapliga framgångarna.

Planeringen

A. E. Nordenskiöld

Bakgrund

De första utforskningarna kring en möjlig Nordostpassage gjordes redan i slutet på 1500-talet genom bl. a. nederländske Willem Barents. Under 1600-talet nådde ryska pälsjägare längre och längre fram norrut. Ryske Semjon Dezjnov blev 1648 den förste att segla igenom sundet mellan Alaska och Sibirien^[1] (nuvarande Berings sund) och 1742 upptäckte ryske Semjon Tjeljuskin den nordligaste platsen på den eurasiatiska kontinenten Kap Tjeljuskin. Även dansk-ryske Vitus Bering genomförde forskningsresor i området. I mitten på 1700-talet skrev schweiziske geografen Samuel Engel en avhandling där han framlade sin teori om existensen av en Nordostpassage.^[2]

Förberedelser

Nordenskiöld hade redan genomfört en rad forskningsresor i arktiska trakter, bland annat till Svalbard, Västgrönland, Karahavet och floden Jenisej.

År 1877 började Nordenskiöld sin planering av expeditionen att finna Nordostpassagen och i juli framlade han en detaljerad plan till kung Oscar II^[3] som accepterade förslaget. Fler finansiärerna fann han som dåvarande ordförande i Svenska Sällskapet för Antropologi och

Geografi (SSAG)^[4] bland Kungliga Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg och privatpersonerna Aleksandr Sibirjakov och Oscar Dickson.

Expeditionsfartyget "Vega", ett sex år gammalt ombyggt tremastat sälfångstfartyg, inköptes till expeditionen och byggdes om på Karlskrona örlogsvarv för offentliga medel ^[3]. Sibirjakov utrustade även ångaren "Lena", som skulle medfölja expeditionen fram till Lenafloeden.

Expeditionens medlemmar

Adolf Arnold Louis Palander utsågs till expeditionens kapten. Palander var en erfaren sjöfarare som redan hade genomfört flera resor i arktiska områden och tidigare deltagit i Nordenskiölds expeditioner. Vidare ingick vetenskapsmän, befäl och en besättning om 21 man.^{[5][6]} samt xylografen Karl Johan Andersson

Vetenskapsmännen värvades bland olika naturvetenskapliga fakulteter och var

- Ernst Bernhard Almqvist, läkare och lichenolog
- Giacomo Bove, hydrograf
- Andreas Peter Hovgaard, meteorolog, ansvarade för de meteorologiska och magnetiska observationerna.
- Frans Reinhold Kjellman, botaniker
- Oscar Frithiof Nordqvist, tolk och zoolog
- Anton Julius Stuxberg, zoolog

Den flernationella besättningen ökade intresset och uppmärksamheten kring expeditionen även utomlands.

Expeditionen

Fartyget Vega målat av Jacob Hägg.

Den 22 juni 1878 lämnade Vega Karlskrona med kurs mot Tromsø via Köpenhamn och Göteborg. Nordenskiöld själv anslöt först i Tromsø i juli.^[3]

Den 21 juli 1878 lämnade Vega och Lena Tromsø med kurs norrut och sedan genom Karahavet och man passerade Vajgatjön den 30 juli. Efter ett uppehåll i Dikson den 6 augusti fortsatte resan österut igenom Nordenskiöldöarna och man nådde Kap Tjeljuskin där fartygen ankrade den 20 augusti.^{[1][3]} Nordenskiöld skrev:

"Vi hade nu nått ett stort, under århundraden förgäfvets eftersträfvadt mål. För första gången låg ett fartyg förankrat utanför den gamla världens nordligaste udde. Färden hade hittills förlöpt väl tack vare god planering och Nordenskiölds stora erfarenhet av arktiska expeditioner"

Efter ett uppehåll fortsatte expeditionen vidare norrut men tvingades åter sätta kurs mot söder och den isfria rännen längs Tajmyrhavets östra kust tills man nådde Lenafloedens mynning natten mellan den 27 och 28 augusti. Här skiljdes fartygen och Lena fortsatte uppför floden mot Jakutsk^[3] medan Vega fortsatte vidare österut och seglade igenom de Nysibiriska öarna kring den 3 september^[3] och Björnöarna något senare. Ismassorna ökade och färden blev långsammare då man ej vågade segla under nattetid. Mellan den 12 och 18 september fick expeditionen göra ett stopp för att invänta gynnsammare isförhållanden. Nordenskiöld skriver: "att seglatsen längs Asiens nordkust började blifva något enformig. Äfven den ifrigaste polarfarare kan i längden ledsna på idel is, grund och dimma och idel dimma, grund och is". Färden fortsatte mödosamt men den 28 september frös fartyget slutligen fast nära bosättningen Pitlekaj vid Koljutjinskaya guba (Koljutjinskayaviken) norra udde på Tjuktjerhalvön endast en knapp dagsresa från Uelen och Nordenskiöld skriver:

"Det var en oväntad motgång, så mycket svårare att med jernmod fördraga, som det var ögonskenligt, att vi skulle hafva undgått densamma, om vi kommit några timmar tidigare till östra sidan af Koljutschin-bay. Talrika tillfällen hade under den föregående delen af resan funnits, då

dessa timmar kunnat besparas". Även om Nordenskiöld var besviken hade risken för övervintring dock ingått i Nordenskiölds planering och fartyget hade förråd för två år"

Övervintringen utnyttjades till forskning och särskilt Nordqvists etnologiska studier av tjuktjerfolket.

1879

Vegas övervintringsplats, den stora viken nordväst om Uelen är Koljutjinskayaviken

Fartyget Vega fastfruset i isen utanför Pitlekai. Foto av Louis Palander.

Kustlandet kring Vegas övervintringsplats var ödsligt och monotont men det var inte obebott. Pitlekaj var en liten tjuktjisk bosättning ett par kilometer från fartyget, och längre bort fanns fler boställen av liknande slag. Expeditionens umgänge med invånarna på platsen blev slutligen flitigt där tjuktjerna gjorde dagliga besök ombord på fartyget. Besättningen och forskarna hölls också sysselsatta med turer och studier inåt land.

Expeditionen gjorde flera försök att skicka hem meddelanden om sin belägenhet. Redan i början av oktober sändes ett brev iväg med tjuktjerna, men brevet anlände först den 10 maj 1880 till Irkutsk, det närmaste ryska samhälle med regelbunden postgång. Det dröjde sedan ytterligare till den 16 maj innan meddelandet nådde Stockholm, där man redan hade börjat fundera på undsättningsexpeditioner.

Kylan förblev sträng en bra bit in på våren. Ännu i mitten av april var det ofta närmare 40 grader kallt, och isens tjocklek tilltog alltjämt och långt in i juni var det fortfarande ofta åtskilliga minusgrader. Den 20 juni hade en råk öppnat sig någon mil öster om fartyget, men det skulle dröja ytterligare innan isen lossnade kring "Vega". Under middagen den 18 juli började isen äntligen att lossna och Nordenskiöld skriver: "Under middagen märktes plötsligt, att fartyget kom i en svag gungning; Palander rusade upp på däck, såg att isen var i rörelse, lät elda på maskinen, som länge sedan blifvit, i förväntan på denna stund, iordningställd, och två timmar derefter, den 18 juli kl. 3 t. 30 min. e.m., var Vega flaggbeprydd under ånga och segel åter på väg mot målet".

Efter 10 månaders uppehåll fortsatte nu färden mot Stilla havet och redan den 20 juli nådde man Berings sund och rundade den eurasiatiska kontinentens östligaste udde Kap Dezjnov^[3] vilket avslutade Nordostpassagen.

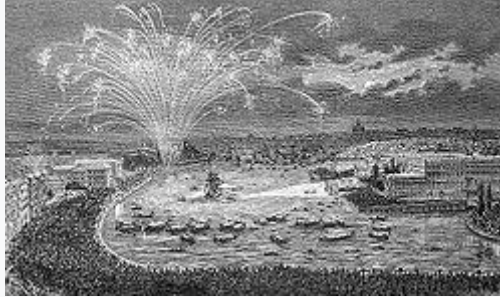
Därefter utforskade expeditionen St. Lawrenceviken (Zaliv Lavrentija) och Konyamviken på Tjuktjerhalvön och Port Clarenceviken i Alaska^[3]. Därefter fortsatte man mot St. Lawrenceön dit man anlände den 31 juli. Kursen sattes åter österut och man anlände till Ostrov Beringa utanför östra Kamtjatka den 14 augusti. Här stannade expeditionen till den 19 augusti^[3]. Den 2 september anlände expeditionen till Yokohama och härifrån kunde man äntligen meddela världen via telegram att Nordostpassagen hade hittats och för första gången genomseglat. Mottagandet i Japan blev översvallande. Nordenskiöld och hans forskare fick audiens hos kejsaren Meiji och inbjöds till en rad platser över hela Japan. Expeditionen stannade nästan 2 månader i landet mycket beroende på att "Vega" tagits in för reovering inför hemresan.

Skeppstimmermannen Sven "Vega-Sven" Andersson var en bland besättningen som skrev egen dagbok främst riktat till "gomman Mari" hemma i Karlskrona. Andersson tappade bort dagboken

i Nagasaki och därefter är dess öde okänt. Dagboken var försvunnen i 20 år innan den återfanns av svenske sjökaptan Fröberg i en lumpbod i Shanghai i Kina i april 1898. Fröberg överlämnade dagboken till dåvarande svenske handelsattachén i Östasien. Via London kom dagboken slutligen till Sverige 1908 och ingår idag i Kungliga Vetenskapsakademiens samlingar ^[7]. Boken gavs ut 1979 under titeln Sven Anderssons journal förd å ångfartyget Vega under expeditionen åt Norra Ishavet, åren 1878-1879.

Hemresan blev ett triumftåg runt Asien och Medelhavet och expeditionen fick fortsatt storartad mottagande vid uppehåll i Hongkong, Labuan, Singapore och Ceylon. "Vega" lämnade Galle på Ceylon den 22 december.

1880

Vegas hemkomst

Expeditionen anlände till Aden den 7 januari och fartyget hälsades med 21 salutskott. Den 9 januari fortsatte resan genom Röda havet och "Vega" anlände till Suez den 27 januari. Härifrån gjordes en utflykt till Kairo och den 3 februari fortsatte hemresan genom Suezkanalen där man nådde Port Said den 5 februari ^[8] Den 14 februari anlände expeditionen till Neapel som första anhalt i Europa och även här blev mottagandet överväldigande inte minst på grund av italienske Boves deltagande. Efter besök i Rom lämnade "Vega" Neapel den 29 februari dock utan Almqvist, Kjellman, Nordqvist och Stuxberg som valde landvägen hem och Bove som av familjeskäl stannade kvar i Italien. Den 9 mars passerades Gibraltar sund och man ankrade i Lissabon den 11 mars. Den 16 mars fortsatte resan och man anlände till Falmouth den 25 mars. Även här blev det en rad bjudningar varpå expeditionen sedan även gjorde en utflykt till Paris. Den 3 april lämnade sällskapet Paris och tog sig till nederländska Vlissingen dit fartyget färdats sjövägen.

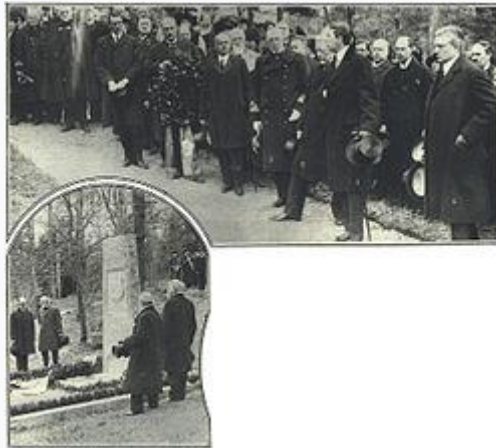
Den 16 april nådde man Köpenhamn och nya överväldigande festligheter inte minst på grund av danske Hovgaard's deltagande. Den 20 april lämnade "Vega" Köpenhamn och den 24 april kl 08:00 passerades Vaxholm och slutligen fälldes ankaret på Stockholms ström kl. 22:00 efter en resan på 22 189 nautiska mil ^[8]. Hela Stockholm var i festyra då "Vega" anlände och hela Stockholms slott strålade i ett hav av ljus och lågor. Varje besättningsmans namn, från Nordenskiölds till den yngste matrosens, syntes i eldslågor på slottets fasad. Vegamännen välkomnades på slottet av hela den kungliga familjen och Nordenskiöld skriver: "Fyrverkerier afbrändes och kanoners dån blandade sig med skallande hurrarop från tusentals åskådare. Sedan vi ytterligare vid Kastellholmen helsats med salut, fälldes ankaret på Stockholms ström kl. 10 e.m." Välkomstceremonin var arrangerad av Magnus Isæus och bland åskådarna fanns även en ung Sven Hedin.

Samtliga i besättningen tilldelades Nordstjärnemedaljen i guld/silver med anledning av Vegaexpeditionen av kung Oscar II. Nordenskiöld upphöjdes till friherre och Palander adlades Palander af Vega.

Resultat

Monter med föremål från expeditionen, Etnografiska museet, Stockholm

På Vegadagen 1925 avtäcktes en minnesvård på Louis Palanders grav i närvaro av bland annat kronprins Gustaf Adolf, andra representanter för kungahuset, statsminister Rickard Sandler och upptäcktsresanden Sven Hedin.

Expeditionen hade nått sitt syfte att hitta Nordostpassagen men samtidigt också visat att rutten inte kunde nyttjas som handelsväg. Expeditionens vetenskapliga värde blev de omfattande geografiska, geologiska, botaniska, zoologiska och etnografiska studierna man utförde främst under resans vinteruppehåll.

Expeditionens studier publicerades i en rad vetenskapliga rapporter och en skriftlig redogörelse för expeditionens öden, äventyr och rön gavs sedermera ut i fem band Vega-expeditionens vetenskapliga iakttagelser (5 band, utgivna 1882–1887). Några månader efter hemkomsten ordnades en utställning om expeditionen på Stockholms slott och materialet från expeditionen visades även upp vid Stockholmsutställningen 1897^[4]. Nordenskiöld och Palander publicerade senare även sina dagboksanteckningar i bokform. Nordiska museet bevarar en del föremål och fotografier från expeditionen^[9] men större samlingar finns även hos bl a Statens museer för Världskultur^[10] och Naturhistoriska riksmuseet^[11].

1880 instiftades Vegamedaljen och sedan 1902 firas den 24 april som "Vegadagen".

Först 1915 färdades ryske Boris Vilkitskij ånyo igenom Nordostpassagen, denna gång från öst till väst, under den stora hydrografiska kartläggningsexpeditionen av Norra ishavet åren 1910 till 1915.

Referenser

Noter

1. ^ [a b] [1]^[död länk], Populär Historia 1999
2. ^ "Arkiverade kopian". Arkiverad från originalet den 20 oktober 2008. Läst 4 januari 2009., Universitätsbibliothek Bern
3. ^ [a b c d e f g h i] [2], Nordisk familjebok, artikel Polarexpeditioner
4. ^ [a b] [3], Svenska Sällskapet för Antropologi och Geografi (SSAG)
5. ^ "Arkiverade kopian". Arkiverad från originalet den 8 augusti 2007. Läst 4 januari 2009., Gränna, Visingsö och Ornlandet, lista över besättningen
6. ^ "Arkiverade kopian". Arkiverad från originalet den 18 juni 2007. Läst 2 januari 2009., Spray, lista över besättningen
7. ^ "Arkiverade kopian". Arkiverad från originalet den 8 augusti 2007. Läst 4 januari 2009., GRM.se Vega-Sven
8. ^ [a b] [4], Vegas färd kring Asien och Europa, 2.a bandet, kapitel 20
9. ^ "Vega, fartyget / Nordiska museet". digitaltmuseum.se. Läst 28 januari 2019.
10. ^ "Carlotta - Översikt". collections.smvk.se. Läst 26 mars 2019.
11. ^ Johansson, Åke. "Järnblocket från Ovifak" (på sv). www.nrm.se. Läst 26 mars 2019.

Källor

Andersson, Sven (1979). Sven Anderssons journal förd å ångfartyget Vega under expeditionen åt Norra Ishavet, åren 1878–1879. Årsbok / Föreningen Gamla Carlskrona, 0430-8433 ; 1979. Karlskrona: Fören. Gamla Carlskrona. Libris198509

- Nordenskiöld, Adolf Erik (1880-1881). Vegas färd kring Asien och Europa jemte en historisk återblick på föregående resor längs gamla världens nordkust. D. 1-2. Stockholm: Beijer. Libris 13458449 - Översatt till flera språk. En engelsk version finns i fulltext på Projekt Gutenberg..
- Palander, Louis (1879). N.O.-passagen förbi Sibiriens nordkust och genom Beringssundet utförd under svenska ishafsexpeditionen åren 1878-79.. Karlskrona. Libris 12417291
- Vega: en aktualisering av händelserna kring Vega-expeditionen 1878-1880. Göteborg. 1965. Libris 729906

Vidare läsning

- Vega-expeditionen genom Nordostpassagen 1878-1880, artikel av Anders Larsson (AL), Göteborgs universitetsbibliotek, Göteborgs universitet.
 - An Arctic passage to the Far East: the visit of the Swedish Vega Expedition to Meiji Japan in 1879. Bidrag till Kungl. Svenska vetenskapsakademiens historia, 0081-9956 ; 34. Stockholm: Royal Swedish Academy of Science [Kungl. Vetenskapsakad.]. 2002. Libris 8420061. ISBN 91-7190-039-X
 - Persson-Fischier, Ulrika (2009). "Vad är meningen med mänskliga kvarlevor?: från Vega-expeditionen 1878 till repatriering vid Etnografiska museet 2008 - och tillbaka igen". Benbiten (Stockholm : Osteologiska föreningen, 1988-) 2009:1,; sid. 9-17. Libris 11565889
 - Sahlin, Carl (1930). Skeppstimmermannen Sven Anderssons dagbok under Vegafärden 1878-79. [Stockholm]. Libris 10005909
 - Stuxberg, Anton (1890). Minnen från Vegas färd och dess svenska föregångare jämte en kortfattad framställning af Nordostpassagens historia och den amerikanska nordpolsexpeditionen under De Long. (Med 76 i texten intryckta illustrationer). Stockholm: Samson & Wallin. Libris 1626656
 - Svanberg, Ingvar (2004). Tjuktjernas användning av vilda växter: F. R. Kjellmans etnobotaniska fältstudier 1878-79. Europeiska studier i etnobiologi, 1652-0262 ; 2. Uppsala: Maral Production. Libris 9415727. ISBN 91-974834-1-9
 - Vega-expeditionens vetenskapliga iakttagelser: bearbetade af deltagare i resan och andra forskare. Stockholm: F.G. Beijer. 1882-1887. Libris 8218186 - 5 delar.
 - Widenborg, Mats; Warfvinge, Svante I:son (1978). Polarexpeditionen Vega. Karlskrona: Marinmuseum. Libris 7751853. ISBN 91-85700-00-2
-

Externa länkar

- Om expeditionen
- Karta över expeditionens väg
- Vegas färd kring Asien och Europa (Hela verket inscannat och konverterat till sökbar text 2007)
- Etnografiska museet, samling 1880.04, Vega